

УДК 930.1(430)

М. І. Русанова

**«ВІКТОРІАНСЬКИЙ ІМПЕРІАЛІЗМ»
ДЖЕКА ГАЛЛАХЕРА ТА РОНАЛЬДА РОБІНСОНА**

В статті розглядаються ідеї Дж. Е. Галлахера та Р. Робінсона, які стверджували, що Британська імперія була перш за все «імперія вільної торгівлі» та її основним завданням було поширення своєї ліберальної імперії по всьому світу. Відмінною рисою англійського імперіалізму було те, що застосування військової сили і могутності в цілому обмежувалося лише встановленням безпечних умов для економічного панування. Дж. Е. Галлахер та Р. Робінсон є одними з найбільш впливових вчених ХХ століття, чії праці продовжують формувати вигляд значного числа досліджень в області імперської історії і до цього дня. Варто зазначити, що ця «імперія вільної торгівлі» була важливим елементом процесу глобалізації, який приніс модернізацію у багато частин світу, і сьогодні така «торгівельна держава» багатьма вченими розглядається як магістральний шлях до процвітання.

Ключові слова: імперія імперіалізм, ліберальна імперія, імперія вільної торгівлі

Протягом десятиліть імперська історія уявлялася затхлою, заскнілою та зверненою в минуле – і багатьом здавалося, що вивчення імперій обов'язково передбачає співчутливе або ностальгічне ставлення до них. Вивчення імперій як таких асоціювалося з вивченням імперіалістів, ототожненням з ними. Початок цьому було покладено публікацією однієї з найбільш впливових антиімперіалістичних праць «Імперіалізм» Гобсона, основною ідеєю якого була думка, що Британська імперія – це проект, запущений виключно в інтересах крихітної еліти фінансистів та їх клієнтів [5]. У 1902 р. він опублікував у Лондоні свою працю, написану в результаті його поїздки до Південної Африки під час англо-бур-

ської війни. У своїй роботі він стверджує, що в основі імперії лежить розважливий та жадібний імперіалізм, а не шляхетні ідеї [5].

Однак в даний час імперська історія переживає підйом, вона динамічна, різноманітна і навіть модна. Створюються нові журнали, множаться конференції і дискусійні групи в Інтернеті поряд з популярними книгами і документальними фільмами, а також з більш великоваговою академічною продукцією. Вражає як різноманітність, так і сам обсяг роботи, що проводиться по цій темі.

Взагалі то, концепцію «імперії» пов'язують з ім'ям відомого англійського мислителя, географа і математика Джона Ді. Саме йому належить поява самого терміну «Британська імперія» і розробка концепції прав Англії на колоніальні завоювання і домінування в світі [2].

Розширення власної території за рахунок іншої держави, багато в чому суперечить ідеям лібералізму. Тому дивним є той факт, що одним з мислителів – апологетів британської імперської думки, був Джон Стюарт Мілль, який зробив основний внесок у філософію лібералізму. Він навіть згодом включив ідею прогресивного колоніального правління в своє класичне викладення ліберальних цінностей.

За словами Мілля, якщо в суспільстві не існує зародка самоорганізуючої діяльності, то його єдина надія на можливість подальшого розвитку полягає в шансі коли-небудь дочекатись доброго та освіченого деспота. При деспотизмі рідному добрий деспот є явище рідкісне і швидкоплинне;

але якщо народ перебуває під владою іншого народу, більш цивілізованого, то останній повинен бути спроможним настільки, щоб поставляти цих деспотів безперервно [11].

Таким чином, він не бачить злочину проти свободи в деспотизмі, коли йде мова про народи варварські, і коли при цьому його дії мають на меті прогрес і насправді призводять до прогресу [10]. Він навіть виводить поняття «цивілізаторського деспотизму», який найкраще може бути здійснений вже цивілізованою нацією, що не переслідує корисливих зовнішньополітичних цілей (на зразок Англії), а не місцевими правителями.

Свій максимальний розвиток ідея імперії як блага для варварів отримала в роботах професора Кембриджу Дж. Р. Сілі. Саме він наприкінці XIX ст. вперше використав термін «ліберальна імперія». Він розвивав ідею про те, що Британська імперія – це перша в світі ліберальна імперія, в якій поєднуються основи державної могутності та громадянські свободи. Більш того, ця імперія – це насамперед певний комплекс зобов'язань перед народами колоній, які ще не досягли належного розвитку для самостійного існування, і задача Британії – нести їм цивілізацію [7, с. 140].

Сілі навіть вважав, що використовувати слово «імперія» не зовсім коректно по відношенню до Великої Британії, – просто поки не придумано кращої назви. З усіма іншими імперіями її ріднить лише обширність території і те, що вона «являє собою агрегат провінцій, кожна з яких має уряд, висланий з головної політичної квартири». Але у неї відсутнє головна визначальна риса імперії – вона не носить насильницький характер, який прирікав більшість імперій на занепад [7, с. 37].

На його думку, британській імперії вдалося уникнути цього, тому що в процесі розширення вона займала та-

кі частини земної кулі, які через свою малу заселеність давали повний простір новим поселенням. У них вистачало землі для кожного, хто бажав там селитися, а тубільні раси були настільки слабо розвинені, що не могли протистояти навіть уявній конкуренції (не кажучи про матеріальну) силі англійських переселенців [7, с. 38]. Таким чином, вона одночасно поширювала і державу, і націю – на відміну від інших імперій, які на завойованих землях зустрічали інші нації, з якими їм доводилося надалі конкурувати.

Сілі був переконаний, що та невелика кількість населення, що могла зустрітися англійцям в нових поселеннях, не псували гомогенність англійської імперії. «Велика Британія за національністю однорідна. Якщо англійці на самих Британських островах цілком усвідомлюють себе єдиною нацією, незважаючи на те що в Уельсі, в Шотландії та Ірландії є кельтська кров ... тому ми вправі допустити, що проживаючи в англійських колоніях численні французи, голландці, кафрі і маорі не порушують її етнічного цілого» [7, с. 58].

На думку Сілі, Велика Британія власне стала імперією «з неухважності», а не для досягнення якихось особистих вигод. На противагу більшості імперій ранніх епох, Британська імперія ґрунтувалася тільки на благодійних засадах. Наприклад, Велика Британія не отримувала прямої данини від Індії, і прибутки від індійських платників податків не надходили безпосередньо в королівську скарбницю. Британці дали Індії мир і безпеку, а натомість отримали всі «переваги» відкритого захищеного ринку і невдячність з боку жителів колоній. «Можливо, наша західна цивілізація не так вже й гарна, як ми звикли вважати. Але в порівнянні з римським імперіалізмом світло, яке ми несемо, не менш реальне але,

можливо, менш привабливе і приймається з меншою вдячністю». Існувати така ліберальна імперія могла тільки до тих пір, доки вона не підтримувалася значними військовими силами. У цьому і основний принцип її існування – така була його думка [7, с. 12].

Варто відзначити, що для істориків Великої Британії все ХХ ст., історія Британської імперії була однією з основних тем дослідження. Але найбільш впливовими вченими, чії праці продовжують формувати вигляд значного числа досліджень в області імперської історії і до цього дня, можна сміливо назвати Джона Е. Галлахера (John «Jack» Andrew Gallagher) і Рональда Робінсона (Ronald Robinson), Р. Робінсон і Дж. Галлахер дебютували ще в 1953 р. статтею під заголовком «Імперіалізм вільної торгівлі», опублікованій в «The Economic History Review» [4].

У британській імперській історіографії ця стаття вважається однією з найвідоміших і резонансних. Після книги «Імперіалізм» Джона А. Гобсона [5], ця стаття була найбільш обговорюваним дослідженням британської імперії, яка ініціювала науковий інтерес до теоретизування нового імперіалізму, і продовжує мати великий вплив на сучасні імперіалістичний дискурс.

У цій статті вони полемізували з іншими основними доктринами, які панували у той період в імперській історіографії, і з іншими відомими дослідженнями про Британську імперію.

З одного боку, вони розкритикували ортодоксальну доктрину, висловлену в книзі Дж. Сілі «Розширення Англії» [7] про те, що історію Британської імперії умовно можна розділити на періоди імперіалізму і анти-імперіалізму (який настав в останній чверті ХІХ ст.), відповідно до розширення або «стиснення» імперії, і ступеня віри в цінності британського правління в британських колоніях.

Вони також були не згодні і з ідеями Гобсона, який розглядав останню чверть ХІХ ст., коли захоплення колоній був в самому розпалі, як якісно нову стадію капіталізму – монополістичну або імперіалістичну, і що саме в тільки в цей період Велика Британія стала на шлях «свідомої імперіалістичної політики» [5, с. 31].

Більш того – Робінсон і Галлахер вважали, що традиційна точка зору вікторіанської імперської історії не відповідає на серію незручних запитань. Наприклад, чому були збережені всі колонії в епоху «анти-імперіалізму», як стверджують прихильники Сілі? Чому так багато нових сфер впливу було створено? Або, знову ж таки – чому виникло таке небажання приєднувати додаткові території в епоху «свідомої імперіалістичної політики», як це стверджували прихильники Гобсона?

Виходячи із загальноприйнятих на той час ідей, ставало зрозумілим, що імперська політика була в значній мірі ірраціональною і непослідовною. Підсумувавши всі основні невідповідності, вчені прийшли в наступних висновків.

Історію Британської імперії умовно можна розділити на періоди неформальної і формальної імперії, але при цьому – наголошують автори, англійський імперіалізм протягом усього ХІХ ст. залишався в основному тим же самим по суті, не дивлячись на те, що у свій час він зосередився на розповсюдженні свободи торгівлі, а в інший час – на захопленні колоній.

До вісімдесятих років ХІХ ст., британська політична експансія була позитивною, в тому сенсі, що вона приносила цінні ділянки в орбіту британського впливу. А ось пізній вікторіанський період історії, був в основному пов'язаний із захистом досягнень епохи вільної торгівлі, а не з відкриттям нових ринків, що мають істотне значення для економіки.

«Англійська політика спиралася на принцип неформального контролю, а коли можливо і формального, якщо це було необхідно. Назвати один спосіб «антиімперіалістичним» а інший «імперіалістичним» – значить не звертати уваги на те, що, незалежно від застосовуваних методів, основною метою був захист і поширення англійських інтересів» [4].

Бажаючі досягнути суть англійсько-го імперіалізму в XIX ст., хочуть сказати автори, повинні акцентувати увагу на «імперіалізмі вільної торгівлі», а не на колоніалізмі. Тільки коли економічні цілі Англії не могли бути досягнуті неформальним контролем, вона вдавалася до формального імперіалізму або колонізації – до безпосереднього військового та політичного контролю для їх досягнення. «Звичайний опис політики імперії вільної торгівлі як «торгівлі, а не правління» слід розуміти як «торгівлю з неформальним контролем, якщо можливо, і торгівлю з правлінням, коли необхідно» [4].

Основним неформальним способом розширення своєї імперії в XIX ст., визнають Галлахер і Робінсон, є «угоди про вільну торгівлю». Велика Британія використовувала угоди про вільну торгівлю, щоб продовжувати впливати на країни, які передбачала включити в сферу свого впливу. Договори з Персією в 1836 і 1857 рр., турецькі договори 1838 і 1861 рр., японський договір 1858 р. та сотні інших договорів, підписаних з африканських правителями – усі ці договори дозволили британському урядові просувати вперед торгівлю з цими регіонами.

Особливо вони хотіли звернути увагу на те, що, розмірковуючи про імперію, не можна залишати поза увагою взаємозв'язок між економічними мотивами і політичними діями, і в першу чергу те, як політичні дії сприяли зростанню комерційної переваги, і

як в свою чергу ці переваги зміцнили політичний вплив. Протягом усього XIX ст. британські уряди працювали, щоб створити і підтримувати британську першість будь-якими засобами, які підходили до тих чи інших історичних і політичних обставин.

Але, відзначають автори, британське розширення іноді зазнавало поразки – навіть при наявності політичного панування, не було можливості впливати на успішне комерційне проникнення. Були ефектні потуги британської політики в Китаї, але вони мало допомогли для створення нових ринків. Всі політичні дії Великої Британії в Китаї (опіумна війна 1840 р., відновлення війни у 1857 р.) надали можливості для британської торгівлі, але все-таки були не в змозі зруйнувати китайську економічну самодостатність [4].

Таким чином, вважають вони, приклади британської економічної експансії, за сприяння та підбурюванні політичних дій в тій чи іншій формі, достатні, щоб підтвердити неадекватність загальноприйнятої теорії про те, що вільна торгівля може обійтися без імперії.

Наступне питання, на яке вони намагалися відповісти, було питанням про те, для чого була зроблена така активна експансія в Африці. Робінсон і Галлахер вважали, що Велика Британія була в Південній Африці в першу чергу для захисту маршрутів на Схід і запобігання придбанню іноземними державами баз на цих маршрутах. Більш того, єгипетське питання, актуальне наприкінці XIX ст., перш за все було тісно пов'язане з маршрутами до Індії, а захист британських володінь в Індії був головним пріоритетом в британській політиці у вісімдесятих і дев'яностих роках того століття. «Для того, щоб захистити спинний мозок британської торгівлі та імперії, претензії в Тропічній Африці і Тихому

океані були неодноразово принесені в жертву – як пішаків у вищій грі», – стверджують вони [4].

Тому, пишуть автори, сила Великої Британії залежала перш за все від безпеки Британської Індії і перевазі британських сил на Сході. І саме цей імперський інтерес вимагав якось «вхопитися» за Африку на південь від річки Лімпопо. І хоча між 1852 і 1877 рр. бурські республіки не контролювалися формально Великобританією, саме це спонукало англійців контролювати цю територію, і тим більше морські порти.

Також Робінсон і Галлахер стверджували, що «новий імперіалізм 1880-х років», особливо боротьба за Африку, були продовженням довгострокової політики, в якій неофіційна імперія, заснована на принципах вільної торгівлі, була замінена на формальний імперський контроль [4].

Пізніше ця ідея була розкрита в книзі «Африка і вікторіанці» [5]. Як самі вони відзначали, ця книга була написана в якості внеску в загальну теорію імперіалізму. Робінсон і Галлахер наголошують, що не намагалися писати історію окремих регіонів Африки в дев'ятнадцятому столітті. «Мораль завоювання тут – не наша турбота. Його наслідки в довгостроковій перспективі – не наша тема. Для наших цілей тут і зараз, Африка є «гаком», на який ми вішаємо гіпотези про націоналізм і світовій політиці, основою для обговорення характеру британської експансії» [5, с. 2].

«Вікторіанці, – пишуть автори, – вважали себе лідерами цивілізації, піонерами промисловості і прогресу. Промисловість Великої Британії необхідно було стимулювати, постійно розширюючи і посилюючи її розвиток за кордоном, як за рахунок її інвесторів, так і виробників, торговців і колоністів, і вже тим більше відкриттям но-

вих континентів як ринків збуту. З кожним роком, відбувалося зростання як торгівлі, так і інвестицій за кордоном» [5, с. 2].

«Це був справжній вікторіанський погляд на світ середини XIX століття. Він був залитий яскравим почуттям переваги і впевненості у власній правоті, а також добрими намірами щодо інших країн і народів», – стверджують вони [5, с. 3].

Робінсон і Галлахер стверджують, що вікторіанці були не першими і не останніми людьми, які проектували свій власний образ як універсальний ідеал. За шкалою прогресу, вікторіанці ділили нації і раси в залежності від доведеної здатності кожного реалізувати свою свободу: англійці на вершині, а потім, на кілька сходинок нижче – американці, за ними – латиноамериканські народи. Ще нижче стояли великі східні громади Азії і Північної Африки, де прогрес, на жаль, «був розчавлений протягом багатьох століть військових деспотій або задушений релігією». На самих нижніх сходинках стояли «аборигени», які, як вважалося, «ніколи не знали достатньої соціальної дисципліни, щоб перейти від роду і племені до державотворення» [5, с. 4].

Саме тому вікторіанці прагнули підняти їх на ті висоти прогресу, на які вони самі забралися.

«Цей дух прогресу не менше надлишків і дефіциту індустріального суспільства змусили британців розширювати свою державу» [5, с. 2]. Внаслідок цього, наголошують вони, розширення Великої Британії було не просто необхідністю, без якої зростання промислового виробництва може припинитися, але моральним обов'язком перед рештою людства.

У підтвердження цього вони наводять цитату Пальмерстона, який в 1842 р. на питання про сутність Британської імперії відповів: «...Обмін то-

варів може супроводжуватися ... поширенням знань – що призведе до взаємної вигоди, породжуючи взаємні добрі почуття. ... Торгівля може йти вільно вперед, ведучи цивілізацію з одного боку, і світ з іншого боку, щоб зробити людство щасливішим, мудрішим, кращим» [5, с. 478].

У цій книзі, як і в своїй статті, автори наполягають на тому, що розділ тропічної Африки ні в якому разі не визначався економічними міркуваннями і вимогами. Промислове суперництво між державами Європи і зміни в їх економіці не мали до нього відношення. Африка не складала для буржуазії інтересу як ринок збуту і сфера докладання капіталів, стверджують вони.

Чому ж в такому випадку відбулося масоване вторгнення «Європи» в надра «чорного континенту»? Відповідаючи на це питання, автори додали виняткове значення британській інтервенції в Єгипет. Саме після неї виникла свого роду ланцюгова реакція – Франція почала опановувати Західну Африку, Бельгія увірвалася в Конго, в екваторіальну Африку потягнулися й інші держави. Сама Британія, піклуючись про міцність позицій в Єгипті і захищаючи витоки Нілу від конкурентів, зробила подальші завоювання. ... Лондонське керівництво зовсім не планувало всі ці захоплення, воно зважувалося на них, виходячи із стратегічних розрахунків (наприклад, забезпечити шлях до Індії), і інтересів національної безпеки.

Які причини того, що пізні вікторіанці після 1880 р. більше не покладалися на свій вплив, щоб захистити традиційні інтереси? Що змусило їх врешті-решт приймати загарбницькі імперські рішення?

Автори стверджують, що на це вплинуло безліч причин. «Деякі з цих причин були релігійними і гуманітарними, інші – суто комерційними або

фінансовими, треті – імперіалістичними. У Західній Африці торговці закликали до державного захисту; в Уганді і Ньясаленді – місіонери – до анексії; в Єгипті власники облігацій просили уряд, щоб врятувати свої інвестиції; в Південній Африці філантропи і імперіалісти закликали до більшої влади від Уайтхолу, ... Міністри, як правило, вислуховували їх прохання тільки тоді, коли вони співпадали з їх власною метою; але комерційні та філантропічні мотиви рідко вирішували, які території повинні бути зайняті, або коли це має бути зроблено, хоча їхні гасла часто використовувалися урядом в своїх публічних виправданнях [5, с. 464].

«Вони були в значній мірі людьми, які прагнуть в більш відчайдушні часи дотримуватися грандіозних уявлень про світову політику і високі стандарти імперської безпеки, успадкованих від вікторіанської епохи. Вони повинні були все більше і більше докладати зусиль по всьому світу, щоб охороняти те, що вони придбали; і тому вони стали менш здатними сприяти прогресу, так як вони поринули в турботи консолідації», – резюмують Робінсон і Галлахер [5, с. 3].

Монографія «Африка і вікторіанці» отримала дуже високу оцінку в науковій сфері, а їх теорії, за словами М. Чемберлен, «досить ґрунтовно вплинули на осмислення розділу Африки» [2]. Один з найбільш затятих шанувальників кембриджських істориків Е. Стоукс назвав зроблені ними «відкриття» «коперниківська революція в інтерпретації колоніальної історії» [8, с. 463].

І на завершення хотілося б відзначити, що крім того, що Робінсон і Галлахер є одними з найвидатніших теоретиків імперської експансії, вони також забезпечили значну спадщину у вигляді великого числа учнів, і не лише у Кембриджі, так і в Оксфорді. Наприклад відомий британський істо-

рик Нейл Фергюсон. У своїх роботах Фергюсон намагається довести, що великою імперією в XIX ст. Велика Британія стала виключно завдяки принципів ліберального імперіалізму та «вільної торгівлі». При цьому він не тільки оспівує зниклу Британську імперію, але і наполягає на благодетельності цього імперського досвіду та стверджує, що США повинні відкрито і послідовно взяти на себе тягар імперської сили [3, с. 239].

Таким чином, Р. Робінсон і Дж. Галлахер були перші, хто стверджував, що Британська імперія була перш за все «імперією вільної торгівлі», та її основним завданням було поширення свого джентльменського капіталізму по всьому світові. І якщо зазвичай говорять, що «торгівля йде слідом за прапором», у випадку британської імперії точніше було б сказати, що «основна тенденція англійської торгівлі – слідувати за невидимим прапором неформальній імперії». Відмінною рисою англійського імперіалізму було те, що застосування військової сили і могутності в цілому обмежувалося лише встановленням безпечних умов для економічного панування. Варто зазначити, що цей «Pax Britannica» був важливим елементом процесу глобалізації, який приніс модернізацію у багато частин світу, і сьогодні така «торгівельна держава» багатьма вченими розглядається як магістральний шлях до процвітання.

Але для того, щоб така торгова держава могла функціонувати, хтось мав захищати торгові маршрути від грабіжників і піратів. Британська імперія надавала світу це суспільне благо в своїй неофіційній імперії за допомогою королівського флоту, а в офіційній – методами прямого правління. Ця офіційна імперія виникла частково як спадщина торгових капіталістів-авантюристів (як в Індії), а частково в ре-

зультаті завоювань (як в Африці), і служила захисту міжнародних торгових маршрутів в тих краях, де через слабкість або аморфності місцевих інститутів непрямий імперіалізм був неможливий.

Література

- 1. Chamberlain M. E.** The new imperialism. – L., 1970. – 48 p.;
- 2. Dee John** Mysterium Liber Primus [Electron resource] / J. Dee. – Access to the books: <http://www.john-dee.org>;
- 3. Ferguson N.** Empire: How Britain Made the Modern World / N. Ferguson. – London : Allen Lane, 2003. – 417 c.;
- 4. Gallagher J., R. Robinson.** The Imperialism of Free Trade [Electron resource] / J. Gallagher, R. Robinson. – Access to the books: <https://www.scribd.com/document/218568276/John-Gallagher-and-Ronald-Robinson-the-Imperialism-of-Free-Trade-the-Economic-History-Review-Second-Series-Vol-VI-No-1-1953>;
- 5. Hobson John Atkinson** Imperialism: A Study / Hobson John Atkinson. – University of Michigan Press, 1965. – 386 p.;
- 6. Robinson R. E., J. A. Gallagher** Africa and the Victorians: The Official Mind of Imperialism / Robinson R. E., J. A. Gallagher. – Palgrave Macmillan, 1978. – 545 p.;
- 7. Seeley John Robert** The Expansion of England: Two Courses of Lectures / Seeley John Robert. – L. : Macmillan, 1883. – 308 p.;
- 8. Stokes E.** Milnerism [Electron resource] / E. Stokes. – Access to the books: [<https://www.cambridge.org/core/journals/historical-journal/article/iii-milnerism1/EB41F0DAD4B700D61666754FEB654184#>];
- 9. Милль Джон Стюарт** Представительное правление [Електронний ресурс] / Милль Джон Стюарт. – Режим доступу: <http://fondint.narod.ru/bibl/alf/12m/01/mill/mill2.html> / John Stuart Mill. Representative government [Electron resource] / John Stuart Mill. – Access to the books: <http://fondint.narod.ru/bibl/alf/12m/01/mill/mill2.html>;
- 10. Милль Джон Стюарт** О свободе [Електронний ресурс] / Милль Джон Стюарт. – Режим доступу: http://www.sotsium.ru/books/102/101/mill_on%20liberty.html / John Stuart Mill. On Freedom [Electron resource] / John Stuart Mill. – Access to the books: http://www.sotsium.ru/books/102/101/mill_on%20liberty.html.

Русанова М. І. «Вікторіанський імперіалізм» Джека Галлахера та Рональда Робінсона

В статье рассматриваются идеи Дж. Е. Галлахера и Р. Робинсона, которые утверждали, что Британская империя была прежде всего «империей свободной торговли» и ее основной задачей было расширение своей «либеральной империи» по всему миру. Отличительной же чертой английского империализма было то, что применение военной силы и могущества в целом ограничивалось лишь установлением безопасных условий для экономического господства. Дж. Е. Галлахер и Р. Робинсон являются одними из наиболее влиятельных ученых XX в., чьи труды продолжают формировать значительное число исследований в области имперской истории и по сей день. Стоит отметить, что эта «империя свободной торговли» была важным элементом процесса глобализации, который принес модернизацию во много частей мира, и сегодня такая «торговая государство» многими учеными рассматривается как магистральный путь к процветанию.

Ключевые слова: империя империализм, либеральная империя, империя свободной торговли.

Rusanov M. «Victorian imperialism» Jack Gallagher and Ronald Robinson

This article discusses ideas and J. E. Gallahera R. Robinsona, who claimed that the British Empire was primarily a «Free Trade Empire» and its main objective was to spread his «liberal empire» around the world. A distinctive feature of the British imperialism was that the use of military force and power as a whole was limited to establishing secure conditions for economic dominance. J. E. Gallaher R. Robinson and are among the most influential scientists of the twentieth century, whose works continue to form a significant amount of research in the field of imperial history and the present day. It is worth noting that this «empire of free trade» was an important element in the process of globalization, which has brought modernization in many parts of the world, and today this «trading state» by many scientists regarded as the main path to prosperity.

Key words: empire, imperialism, liberal empire, the empire of free trade.

Стаття надійшла до редколегії
14 жовтня 2016 р.